

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

У контексті проблеми гуманізації навчання особливої значущості набувають питання розвитку духовної культури студентської молоді.

Їх значимість зумовлена сьогоденням, в якому гостро постають питання виховання національно свідомих громадян України, що відповідають за долю та майбутнє держави.

Їх актуальність наголошена в концепції національної освіти, реформування якої повинно відбуватися на основі вироблених віками гуманістичних цінностей – рідна мова, фольклор, література, музика тощо.

Пріоритетність дослідження форми розвитку духовної культури студентської молоді особливо важлива на даному етапі відродження історичної правди, мистецької самобутності й духовності українського народу, його національної психології й характеру, світогляду й самосвідомості, філософії та ідеології тощо.

Цим параметрам духовної культури як інтегрованої якості особистості в повній мірі відповідає національне музичне мистецтво: музичний фольклор та професійна творчість композиторів, виконавців, музикознавців.

Поряд з українською літературою та поезією, образотворчим, хореографічним та декоративно-прикладним видами мистецтва, українська музика належить до провідних засобів формування духовної культури студентської молоді. Історичний шлях розвитку української музики свідчить про її духовну цілісність, що полягає у єдності минулого, теперішнього та майбутнього.

Авторитетність, визнання українського музичного мистецтва в Європі та світі посилюють актуальність звернення до української музичної духовної культури студентської молоді на Україні, тому що:

– його представники – це діячі, сфера творчості яких укорінена в національній культурі;

– художньо-образний зміст музичного фольклору, емоційно-чуттєвий світ української народної пісні, героїко-патріотична тематика дум, історичних пісень, філософсько-гуманістичні обрії різножанрової професійної музики втілюють духовні устої народу, нації.

На думку музикознавців, музичне мистецтво було духовним оберегом для української інтелігенції за часів російського самодержавства, в умовах заборони розвитку соціокультурної ідентичності українського етносу, замовчування унікальних філософських думок в піснях Г. Сковороди, патріотичного шевченківського слова в солов'ях українських композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, в умовах переслідування і, навіть, фізичного знищення кобзарів, М. Леонтовича, автора відомих всьому світові «Щедрика», «Дударика», за прагнення цінувати й розвивати національну музичну культуру.

Політика командно-бюрократичного керування українським мистецтвом у роки радянської влади наклала негативний відбиток на розвиток, зокрема, пісенно-хорових жанрів, опери, симфонічної музики. Такі «керування» прово-

дили до викривлення, спотворення реального задуму твору. Митці мусили творити у жорстоких умовах обмежень, в результаті чого, скажімо, в підручниках з української музики видання 50–60 років ХХ століття багато фактологічного матеріалу відсутньо, а наведений – неточний. Наприклад, оперу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського представлено як лірико-комічний твір, майже не наголошуючи на його патріотичній спрямованості, Симфонія № 2 композитора Л. Ревуцького офіційно присвячена десятиріччю Жовтневої революції, хоча зміст твору значно глибокий, прекрасно охарактеризований музикознавцем М. Гордійчуком «Сила твору – в умінні автора органічно народне виразити сучасними композиційно-драматургічними засобами. Це взірць того, як специфічно національне під рукою майстра стає загальнолюдським».

Яскравим підтвердженням значимості цих слів є вислів І. Огієнка «Сила нації – в силі її культури». І українська культура, творча спадщина митців-музикантів є підтвердженням цієї думки, тому що «національна культура – то є психологічна потреба нації» (В. Голубничий). Потреба творити в ім'я рідного народу, щоб зберегти його духовне коріння.

В такому сенсі нам вбачається головне для студентства завдання: поповнити навчально-педагогічний процес творами національної класичної музики, щоб збагатити духовний світ молоді високими музично-естетичними цінностями вітчизняної композиторської спадщини.

Головною метою є відтворення історичної правди, повернення з небуття імен раніш заборонених митців, не фрагментарний, а цілісний показ еволюції української музики, як важливої складової національної та світової музичної культури, як функціональної системи, в якій ритмічно взаємодіють елементи зародження, становлення та розвитку.

Ця мета є визначальною в навчально-виховній роботі зі студентською молоддю педагогічних вузів, від світоглядної, національно свідомої позиції та педагогічної діяльності якої залежить виховання школярів – майбутнього України.

Для реалізації цієї мети слід поєднувати гуманістичний характер як сутність національного виховання з культурологічним підходом як принципом національного виховання в педагогічному процесі.

Так, в практично-історичному аспекті прикладом органічного прояву гуманізму в культуротворчих процесах мистецького життя України є кобзарське мистецтво і українська духовна музика.

Підкреслимо, що саме ці шари національної культури у важких умовах життя України виконували функцію своєрідної імунної системи, захищаючи суспільство від духовного спустошення.

Кобзарі, бандуристи, лірники – творці українського героїчного епосу, дум та історичних пісень – протягом століть були не тільки духовними наставниками народу, виразниками його волелюбних прагнень, мрій та сподівань, але й безпосередніми учасниками боротьби за кращу долю України.

Дух непокори, вічне прагнення до волі, незалежності – риси, що генетично притаманні нашому народові, яскраво втілюються в кобзарському мистецтві. Кобзарі, бандуристи підтвердили своїм життям, музично-поетичною діяльністю, тісно пов'язаною з їх активною громадсько-політичною позицією, любов до України, відданість справі боротьби за її незалежне та самостійне буття в геополітичному просторі світу.

Сьогодні ми повинні перейнятися почуттям вдячності за мистецтво кобзарів, яке існувало в умовах переслідувань та заборони творити. І тому, значимість діяльності кобзарів для української і, загалом, слов'янської музичної спадщини слід розглядати в соціокультурному ракурсі як визначне явище не лише в українській, але й світовій музичній культурі.

Англійський вчений, публіцист В. Ральстон писав, що «думи – це справжня національна гордість українців». Розмах козацької відваги та філософської вдумливості в кобзарських думках цінував росіянин А. Луначарський.

Розуміючи скуті межі статті підкреслимо, що кобзарське мистецтво в філософсько-соціальному вимірі стає важливим чинником формування національної самосвідомості, розвитку національної ідеї, коли постать кобзаря можна розглядати як національний і як особистісний авторитет.

В сучасних дослідженнях науковців наголошується, що народня пісня – це естетична основа концепції національної школи і тому провідним є положення історико-культурознавчого змісту, коли про народ можна судити, виходячи з його пісенної спадщини, бо саме в пісні та думі найповніше розкривається історична сутність народу, його характер і безсмертний творчий геній.

У свою чергу глибокий підхід до аналізу музичного фольклору, зокрема епічних жанрів – це шлях до вміння глибоко сприймати музичну класику. Включення кобзарського мистецтва в курс музичного краєзнавства – вагомий засіб формування духовної культури студентської молоді – сприятиме, поряд з іншими дисциплінами: українознавством, етнопедагогікою всебічному пізнанню свого краю.

Зрештою «зростання культури через особистісне самовизначення складає основу духовного відродження» (І. А. Зязюн) Цьому процесу в певній мірі також сприяє українська музика, зокрема, жанр духовної музики. Феномен музично-естетичного впливу української духовної музики на сучасну молодь полягає у глибинній природі людського існування, що свідчить не тільки про духовну цілісність минулого та сьогодення, але й про збереження високих гуманних цінностей для майбутніх поколінь.

Естетичну насолоду від спілкування з творами української духовної музики слід вважати, на думку А. Оганова, «найсуттєвішим критерієм духовного розвитку суб'єкта засобами мистецтва».

Отже, національному музичному мистецтву належить важлива роль у формуванні духовної культури студентської молоді. Підтвердження цієї думки знаходимо в прекрасних своєю довершеністю й актуальністю працях філософів й культурологів, педагогів й мистецтвознавців, серед них: Л. Корній «Історія української музики» ТТ 1–2, «Українська художня культура» І. Лященко, навчальний посібник «Теоретичні засади виховання національної самосвідомості», конспект лекцій Ю. Руденка «Українська національна система виховання». В них – вказівка до дій. Наприклад, більше уваги приділяти в педагогічному процесі темам кобзарське мистецтво, українська духовна музика, які донедавна лише епізодично були представлені в навчальному процесі.

Врешті, курс «Історія української музичної культури», існуючі навчальні плани слід оновити й збагатити новим фактологічним матеріалом, архівними документами, епістолярною спадщиною, щойно віднайденими творами музичної літератури, ввести спецкурси, щоб розкрити студентам об'єктивну картину розвитку української музики, показати її унікальність й самобутність.

Для цього слід створити умови мотиваційного забезпечення навчального процесу, серед яких дослідники виділяють:

- світоглядні мотиви: бажання розібратися в сучасних проблемах, мати свою точку зору, визначити своє ставлення;
- пізнавальні мотиви;
- мотиви обов'язку.

Вони у свою чергу спрямовують педагогічний процес до критеріїв культурно-мистецького змісту, що відповідають Концепції духовного розвитку студентської молоді:

- творчо-потенційний, що сприяє збагаченню інтелектуального генофонду нації;
- навчально-пізнавальний, спрямований на створення нових національно-культурних, мистецьких традицій району, міста, навчального закладу для розвитку художніх здібностей студента;
- соціально-комунікативний, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх фахівців.

Підтвердженням доцільності їх розвитку стає діяльність соціально-гуманітарного відділу в НДПУ з відповідним організаційно-структурним забезпеченням, спрямованим на поглиблення гуманізації в навчально-виховному процесі. Так, створені умови для творчого розвитку студента. Враховуючи бажання 5 факультетів, для них організовані вокальний ансамбль, хореографічні колективи. Певного творчого росту досяг університетський духовий оркестр, в якому грають студенти факультетів: фізико-математичного, природничого, іноземних мов.

Участь студентів в культурно-мистецьких заходах: Шевченківське свято, Гоголівські дні, факультетські огляди та заключний концерт переможців «Студентська весна» збагачує естетичний досвід кожного.

Яскравим фактом культурологічного підходу до питань гуманізації педагогічного процесу є концертно-виконавська діяльність молодіжного хору «Світлич» НДПУ. Учасники хору – студенти, випускники музичного факультету – виконують важливу мистецьку функцію, пропагуючи співом різноманітні зразки української музично-хорової спадщини в містах України, Білорусії, Німеччини, Австрії.

В свою чергу, вони відчувають почуття гідності за свою діяльність, як представників старовинного Ніжина – міста, яке має потужний мистецький потенціал.

Таким чином, не претендуючи на вичерпність інформації, ми намагалися привернути увагу до питання важливості використання української музики як засобу формування духовної культури студентської молоді, засобу збереження національного музично-інформаційного простору, необхідного молоді і для інтеграції у світовий освітянський простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордійчук А. Українська симфонічна музика. – К., 1976.
2. Зязюн І. А. Культура і політика // Рідна школа, 1994. – № 12.
3. Бегека А. Д., Вайда Т. С. Мотиваційний компонент як невід'ємна складова в системі формування екологічної культури студентів педагогічних вузів. – Наукові записки НДПУ ім. М. Гоголя, 1997. – Серія психолого-педагогічні науки.